

SANSKRIT

संस्कृतम्
(209)

समयः 3 होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्कः : 100

निर्देशाः :

- (1) अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्विचत्वारिंशत् प्रश्नाः ।
- (2) प्रत्येकं प्रश्नस्य समक्षम् अङ्काः सूचिताः ।
- (3) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्ड – क

- 1 एतत् धर्मस्य लक्षणं नास्ति – 1×10=10
(A) धृतिः (B) धीः
(C) मनः (D) शौचम्
- 2 बोपदेवः किं ग्रन्थम् अरचयत् ?
(A) व्याकरणम् (B) बोधव्याकरणम्
(C) मुग्धबोधव्याकरणम् (D) बालबोधव्याकरणम्
- 3 त्याज्यं न धैर्यमिति पाठे कुत्र प्राप्य मकरः रहस्यं वदति ?
(A) नदीतीरे (B) जलमध्ये
(C) मकरस्य गृहं (D) वृक्षं
- 4 कण्वः शकुन्तलां प्रति किम् न उपदिशति ?
(A) सुगृहिणी भव (B) गुरुन् शुश्रूषस्व
(C) परिजनेषु उदारा भव (D) समृद्धिषु अगर्विता भव
- 5 कुक्कुटे एषः गुणः नास्ति –
(A) प्रातः उत्थानम् (B) बन्धुभिः सह भोजनम्
(C) आपद्गतां स्त्रियं त्यजेत् (D) युद्धम्



- 6 मित्रस्य चक्षुषा अहं सर्वाणि भूतानि समीक्षे इत्यत्र भूतानि इति पदे का विभक्तिः ?
 (A) प्रथमा (B) द्वितीया
 (C) सप्तमी (D) षष्ठी
- 7 समानी वः आकूतिः इत्यत्र वः इति पदे का विभक्तिः ?
 (A) प्रथमा (B) षष्ठी
 (C) द्वितीया (D) चतुर्थी
- 8 ब्राह्मे मुहूर्त्ते उत्तिष्ठेत् इत्यत्र रेखाङ्कितपदे कः लकारः ?
 (A) लट् (B) विधिलिङ्
 (C) लोट् (D) लङ्
- 9 'वृक्षः स्वयमातपे तिष्ठति' इति वाक्ये रेखाङ्कितं पदं बहुवचने किं भविष्यति ?
 (A) तिष्ठन्ति (B) तिष्ठतः
 (C) तिष्ठतु (D) तिष्ठेत्
- 10 रिक्तस्थाने किं पदं भविष्यति ?
 दन्तधावनं जिह्वादन्तास्यजं मलं _____ ।
 (A) घ्नन्ति (B) हन्ति
 (C) हन्तुः (D) हन्यात्
- 11 'ते केचनान्ये भवन्ति ये उत्कोचलोभेन स्वामिनं वञ्चयित्वा आत्मानमन्धतमसि पातयन्ति' इति वाक्ये क्रियापदद्वयं किम् ? 1+1=2
- 12 आनन्दयति कोऽत्यर्थं सज्जनानेव भूतले । 1+1=2
 प्रबोधयति पद्मानि तमांसि च निहन्ति कः॥ इति पद्ये कमलानि, अन्धकारान् च इति अर्थे किं पदद्वयं प्रयुक्तम् ?
- 13 ताभिः सहोत्थितं शीघ्रं विमानं प्रेक्ष्य राघवः । 1+1=2
 ऋष्यमूकसमीपे तु वैदेहीं पुनरब्रवीत् ॥
 इत्यत्र कः कां ब्रवीति ?



- 14 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत – 1×3=3
 सुमन्त्रः – अये ! किमिदानीं सैन्यघोषाः प्रशान्ताः ।
 वत्स ! मन्ये कुमारेण जृम्भकास्त्रं प्रयुक्तमिति ।
 चन्द्रकेतुः – अत्र कः सन्देहः ? पश्यतु सैन्यं चित्रलिखितमिव अस्पन्दम् आस्ते ।
 अतोऽजितवीर्यं जृम्भकास्त्रमेवेदम् ।
 सुमन्त्रः – कुतः पुनरस्य जृम्भकस्य प्राप्तिः ?
 चन्द्रकेतुः – भगवतः प्राचेतसादिति मन्यामहे ।
 प्रश्नाः –
 (i) चन्द्रकेतोः सैन्यं कीदृशम् अभवत् ? कस्य च प्रयोगेण ?
 (ii) लवः जृम्भकास्त्रं कुतः लब्धवान् ?
 (iii) अजितवीर्यम् इति विशेषणस्य विशेष्यं किम् ?
- 15 अधोलिखितयोः कस्यचिदेकस्य चरित्रचित्रणं पञ्च वाक्येषु संस्कृतेन लिखत – 1×5=5
 कण्वः अथवा शकुन्तला
- 16 जीवनं सर्वप्राणिनां जलाशयसुनिर्भरम् । 1+1=2
 संरक्ष्यं वर्धनीयं च जलं रक्षति रक्षितम् ।
 इत्यत्र (i) किमर्थं जलं रक्षणीयम् ?
 (ii) केषां जीवनं जलाशयसुनिर्भरम् ?
- 17 आत्मवत्सर्वभूतानि पश्यतोऽस्य पदानुगाः । 1+1=2
 गुणैः परवशीभूताः व्यवर्धन्त सहस्रशः ।
 इत्यत्र (i) व्यवर्धन्त इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?
 (ii) महात्मा गांधिः कान् आत्मवत् पश्यति ?
- 18 अन्यदीये तृणे रत्ने काञ्चने मौक्तिकेऽपि च 1+1=2
 मनसा विनिवृत्तिर्या तदस्तेयं विदुर्बुधाः ॥
 इत्यत्र (i) केन अपि न चिन्तनम् अस्तेयम् उच्यते ?
 (ii) 'लघुवस्तुनि' इत्यर्थम् किं पदमत्र प्रयुक्तम् ?
- 19 'केशवं पतितं दृष्ट्वा द्रोणो हर्षमुपागतः' इत्यत्र कः किं दृष्ट्वा प्रसीदति ? 1+1=2
- 20 'शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् संगृहीतः ? कश्च तस्य 1×3=3
 लेखकः ? अत्र कः विषयः वर्णितः ?



- 21 अधोलिखितपद्यांशस्य भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत - 1×3=3
 पद्यांशः -
 किमिच्छन्ति नराः काश्यां, भूपानां को रणे हितः ।
 को वन्द्यः सर्वदेवानां, दीयतामेकमुत्तरम् ॥
 भावार्थः -
 जनाः काश्यां किम् इच्छन्ति ? (i) _____ । युद्धे (ii) _____ हितकरं किम् ?
 जयः । सर्वेषां देवानां वन्दनीयः कः ? (iii) _____
- 22 अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदमाश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुर्वन्तु - 1×2=2
 (i) परस्परं विवदमानाः प्राणादयः प्रजापतिम् एत्य अपृच्छन् ।
 (ii) प्रथमं वाक् शरीरात् निर्गता ।
- 23 मृजया किं रक्ष्यते ? कुलं च केन ? 1+1=2
- 24 'शक्रः अग्रे समुत्पततः रथस्य अग्रे आगतानि शात्मलीवृक्षे गरुडनीडानि पश्यति' इत्यत्र 1+1=2
 शात्मलीवृक्षे कः किं पश्यति ?
- 25 तन्न युक्तं साम्प्रतं क्षणमप्यत्र स्थातुम् । तदाकर्ण्य प्रत्युत्पन्नमतिः प्राह-अहो, सत्यमभिहितं 1×3=3
 भवता । ममापि अभीष्टमेतत् ।
 (i) कः क्षणमपि तडागे स्थातुं न इच्छति ?
 (ii) प्रत्युत्पन्नमतिः अपि किं कर्तुमिच्छति ?
 (iii) 'उक्तम्' इति अर्थे किं पदमत्र प्रयुक्तम् ?
- 26 समुत्पन्नेषु कार्येषु बुद्धिर्यस्य न हीयते । 1×3=3
 स एव दुर्गं तरति जलस्थो वानरो यथा ॥
 (i) वानरः कुत्र स्थितः ?
 (ii) कीदृशेषु कार्येषु धीरस्य बुद्धिः न हीयते ?
 (iii) धीरः नरः किं तरति ?
- 27 कस्यचिदेकस्य पाठस्य सारांशं पञ्च वाक्येषु लिखत - 1×5=5
 (i) त्याज्यं न धैर्यम्
 (ii) भारतीयविज्ञानम्
 (iii) प्रेरणा



खण्ड – ख
अनुप्रयुक्त व्याकरणम्

- 28 अधोलिखितपदेषु सन्धिच्छेदं कृत्वा लिखत – 1+1=2
(i) अस्य रक्षणे भारतस्य रक्षास्ति ।
(ii) ज्योतिर्विज्ञान क्षेत्रे योगदानम् ।
- 29 सन्धिं कृत्वा लिखत – 1×3=3
(i) स्पर्शस्तेन + अत्र विद्यते ।
(ii) ध्यायन् क्लेशान् स्वबन्धूनां तत् + हितैक परायणः ।
(iii) बलं सर्वबलेभ्यः + अपि सत्यमेवातिरिच्यते ।
- 30 अधोलिखितवर्णानाम् उच्चारणस्थानं लिखत – 1+1=2
क, च
- 31 रिक्तस्थानानि कोष्ठके प्रयुक्तशब्दैः समुचित-विभक्ति-प्रयोगं कुरुत – 2
(i) मा भ्राता _____ द्विक्षन् । (भ्रातृ)
(ii) _____ अहं चक्षुषा सर्वाणि भूतानि समीक्षे । (मित्र)
(iii) समानी वः आकूतिः समाना _____ वः । (हृदय)
(iv) मूर्ख ! न कोऽपि जनः _____ विना जीवति । (हृदय)
- 32 रिक्तस्थानेषु अङ्कानां स्थाने संख्यावाचकपदानि लिखत – 3
(i) 6 शूनः गुणाः ।
(ii) 3 शिक्षेत् गर्दभात् ।
(iii) वाक् प्रभृतीनि 5 इन्द्रियाणि भवन्ति ।
- 33 (i) ताः मे सन्तु सदा गृहे । 1×2=2
(ii) तत्त्वमिदं चिन्तय सदा चित्ते ।
इति रेखाङ्कितपदयोः कः धातुः कश्च लकारः ?
- 34 अधोलिखितवाक्यद्वये क्रियापदानि योजयत – 1×2=2
(i) ब्राह्मे मूहूर्त्ते _____ । (उत् + स्था विधि)
(ii) दन्तधावनं जिह्वादन्तास्यजं मलं _____ । (हन्लट्)



- 35 रेखाङ्कितसमस्तपदयोः विग्रहौ कृत्वा लिखत - 1×2=2
- (i) धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौचम् इन्द्रियनिग्रहः ।
- (ii) वयमत्र प्रतिदिनं घटान् स्थापयामः ।
- 36 अधोलिखिते विग्रहस्थाने समस्तपदं लिखत - 1×2=2
- (i) कुशाग्रा बुद्धिः यस्य (सः)
- (ii) भोजनस्य अन्ते
- 37 रिक्तस्थाने किं पदं भविष्यति ? 1+1=2
- (i) मानं _____ प्रियो भवति । (हातुम् / हित्वा)
- (ii) सार्थः _____ मित्रम् । (प्रवसतुम् / प्रवसतः)
- 38 रिक्तस्थानेषु रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत - 1×3=3
- (i) कथमहं _____ सह गच्छेयम् । (युष्मद्)
- (ii) यदि मम _____ कार्यम् तर्हि वृक्षं प्रति नय । (हृदय)
- (iii) मकरः जम्बुफलानि _____ यच्छति । (भार्या)

खण्ड - ग

रचनाकौशलम्

- 39 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत - 1×5=5
- जन्मभूमिः अस्मान् जननीवत् संरक्षति । अस्याः अन्नेन, जलेन, फलादीनां रसैश्च अस्माकं परिपालनं भवति । कर्पासेन निर्मितैः वस्त्रैः अस्माकं शरीरं सुरक्षितं भवति । अस्मिन्नेव धरातले गृहाणि निर्माय वयं ससुखं वसामः । इयं जन्मभूमिः मातुरप्यधिकम् उपकरोति । एषा यावज्जीवं पालयति पोषयति च । भारतवर्षम् अस्माकं मातृभूमिः जन्मभूमिश्च । इयम् अस्माभिः अहर्निशं पूजनीया, रक्षणीया, वन्दनीया च । अस्याः सौन्दर्यं तु अद्भुतम् एव । नदीभिः इयं सुजला । शस्यश्यामला च । देवताः अपि अस्याः गीतानि गायन्ति ।
- प्रश्नाः -
- (1) अस्माकं शरीरं केन निर्मितैः वस्त्रैः सुरक्षितं भवति ?
- (2) वयं कुत्र गृहाणां निर्माणं कुर्मः ?
- (3) काः अस्याः गीतानि गायन्ति ?
- (4) 'संरक्षति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?
- (5) 'इयम् अस्माभिः अहर्निशं पूजनीया' इति वाक्ये 'इयम्' सर्वनामपदं कस्यै प्रयुक्तम् ?



- 40 अधोलिखितं विषयमधिकृत्य मञ्जूषापदसहायतया पञ्चवाक्येषु एकमनुच्छेदं लिखत – 1×5=5
सत्सङ्गतिः

मञ्जूषा

सज्जनानां, सङ्गतेः महान् प्रभावः, कीटः, देवतानां शिरसि, पुष्पाणां, आरोहति, क्रूरः सहृदयः, बुद्धेः जडतां, दुर्जनः, सज्जनः, सतां दर्शनं, कुसङ्गतिः, सर्वं, नाशयति, यशः, प्रसरति ।

- 41 भवान् राकेशः छात्रावासे जयपुरविद्यापीठे वसति । भवतः विद्यालये संस्कृतदिवसे मालविका-अग्निमित्रम् 1×5=5
इति संस्कृतनाटकस्य मञ्चनं भविष्यति । तत्र भवान् अपि अभिनयं करिष्यति । स्वपितृमहोदयान् प्रति तं प्रेक्षितुं निमन्त्रणपत्रं, मञ्जूषायाम् प्रदत्तैः शब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु –
जयपुर विद्यापीठ छात्रावासः
तिथिः

परमादरणीयाः पितृमहोदयाः

सादरं नमामि ।

अद्य अहं सादरं (i) _____ यत् विद्यालये आगामि (ii) _____ संस्कृत दिवसस्य आयोजनं भविष्यति । तत्र (iii) _____ नाम नाटकं प्रस्तूयते । एतस्मिन् (iv) _____ अहमपि अभिनयं (v) _____ । भवान् मात्रा सह आगत्य अवश्यमेव पश्यन्तु ।

भवतां प्रियः पुत्रः

राकेशः

मञ्जूषा

मालविकाग्निमित्रम्, निवेदयामि, अवसरे, मासे, करिष्यामि, दिवसस्य

- 42 अधोलिखितं चित्रं दृष्ट्वा पञ्च वाक्येषु वर्णनं कुरुत – 1×5=5



मञ्जूषा

विजयादशमी पर्व, रावणस्य पुत्तलम्, दश शिरांसि, अग्निना, रज्जूभिः बद्धः, ज्वालाभिः, धूम्रः, बहवः जनाः, बालकाः, महिलाः, एकत्रिताः, पश्यन्ति, अन्धकारे, दुराचरणस्य, समाप्तिः ।

